

ئەركين جەنەفەين ئامازى د پستەيا زمانى كوردیدا - گۆفەرا بەهیدینی

دلبرین عەبدوللأ عەلى

پشكا زمانى كوردی، فاكولتیا زانستین مروّقایه تی، زانكۆیا زاخۆ، هەریما كوردستانی-عێراق (dilbreen83@yahoo.com)

وەرگرتن: 2018/07 پەسەندكەن: 2018/08 بەلافكەن: 2018/09 <https://doi.org/10.26436/2018.6.3.413>

پۆختە:

د قى قەكۆلینیدا ئەركين جەنەفەين ئامازى د پستەيا زمانى كوردیدا - گۆفەرا بەهیدینی دەپنە دیارکەن. مەبەست ژ جەنەفەين ئامازى، ئەو جەنەفەين یین کو بۆ مەرەما ئامازەکەرنى ل جەهى نافی کەسان یا تشتان بکار دەهین و ب هاریکاریا ئەندامین لەشى مروّقى (تل، دەست، برى و ... هتد) د دەمى پراکتیک کریندا مەرەم پتر دەپتە پۆنکەن. ئەو نافی کو جەنەفەين ئامازى نواندنا وی دکەت، یان نۆزیکە یانزی دویره. قەكۆلین هەردوو لایەنن تیوری و پراکتیکی بخۆفە دگریت. د لایەنى تیورییدا ژبلى زارافى جەنەفەين ئامازى، هەندەك ژ وان زارافین ژ لایى زمانغان و پۆزمانغانفە د پۆزمانا زمانى كوردیدا بکارهاتین، ئامازە پى هاتییه دان. هەر د قى لایەنیدا هەندەك پیناسە بۆ جەنەفەين ئامازى هاتییه کرن، پاشى ئەو جەنەفەين کو د گۆفەرا بەهیدینیدا دەپنە بکارهینان، هاتییه دیارکەن. د لایەنى پراکتیکی یى قەكۆلینیدا ئەو ئەرك هاتییه دیارکەن یین کو جەنەفەين ئامازى د پستەيا دەینن، ئەو ئەركە ئەقەنە: (بکەر، نیهاد، جیگری بکەری، بەرکاری راستە وخۆ، بەرکاری نەراستە وخۆ، تەمامکەرى کارى بیهین). ل دوماهیى دیارووویه کو جەنەفەين ئامازى دشین ئەركين جودا جودا د نا قە پستەيا بیینن.

پەیفەين سەرەكى: ئەقى، ئەفان، ئەقە، ئەویه، ئەواه، ئەویهه، بکەر، بەرکاری راستە وخۆ، بەرکاری نەراستە وخۆ، تەواوکەرى کارى بیهین، جەنەفەين ئامازى، جیگری بکەری، نیهاد.

- ئەرى جەنەفەين ئامازى یین بۆ نۆزیکىی بکار دەهین دشین هەمى ئەركين د قى قەكۆلینیدا هاتییه دیارکەن بیینن؟
- ئەرى جەنەفەين ئامازى یین بۆ دویراتیىی بکار دەهین دشین هەمى ئەركين د قى قەكۆلینیدا هاتییه دیارکەن بیینن؟

4.1. ریبازا قەكۆلینى:

ئەق قەكۆلینە لدویف ریبازا ئەركى هاتییه ئەنجامدان و بۆ دیارکەنا ئەركين کو جەنەفەين ئامازى دەینن، مفا ژ ئەركين پۆزمانا کەفن و نوى هاتییه وەرگرتن، هەرچەندە ئەركين هەقەش د هەردوو پۆزماناندا هەنە، ل د بەرامبەردا یین جیاوازى هەنە و د قى قەكۆلینیدا من دقیت مفاى ژ ئەركين هەردوو پۆزمانان بیینن، ژبەر هەدى من ئەق ریبازە هەلبژارت.

5.1. کەرەستى قەكۆلینى:

کەرەستى قى قەكۆلینى ژ ناخفتنا پۆزانه یا ناخفتنکەرین بەهیدینی هاتییه وەرگرتن.

6.1. نافەرۆکا قەكۆلینى:

ئەق قەكۆلینە ژ پشەكى و دوو تەوهران پیکدەیت. تەوهرى ئیکى لایەنى تیوریى قەكۆلینى بخۆفە دگریت. ئەق تەوهرە ژ کورتییهك لەسەر بۆچوونین زمانغان دەربارەى جەنەفەين ئامازەبى پیکدەیت. د

1. پشەكى

1.1. نافونیشانى قەكۆلینى:

ئەق قەكۆلینە لژیر قى نافونیشانییه: ((ئەركين جەنەفەين ئامازى د پستەيا زمانى كوردیدا - گۆفەرا بەهیدینی))، د پستەيا زمانى كوردیدا جەنەفەين ئامازى لدویف ریبازا ئەركى دشین وان ئەركين د پشكا پراکتیکیدا هاتییه دیارکەن بیینن، ئەق چەندە د تەوهرى دوویدا ب نمونە قە هاتییه پراکتیک کرن.

2.1. گرنگییا قەكۆلینى:

گرنگییا قەكۆلینى د وی چەندبایه کو تا نەول هەریما كوردستانی ب (بەهیدینی) چ قەكۆلینین ئەکادیمی یین تاببەت لژیر قى نافونیشانى نەهاتییه ئەنجامدان، هەرچەندە ئامازە ب جەنەفەين ئامازى هاتییه دان، ل ئەركين وان وەکو پیدقى نەهاتییه دیارکەن.

3.1. پرسیارین قەكۆلینى:

ب شیوهیهكى گشتى قەكۆلین لەسەر بنەمایى ئەقان پرسیاران هاتییه ئەنجامدان:

- ئەرى جەنەفەين ئامازى دشین بنه تەمامکەرى کارى بیهین؟

ۋ ئامائى ب ۋى ناسى دكەن. ئەقەن ل خوارى ھندەك ژ وان پىناسانە، ئەوین كو بو جەناقەن ئامائى ھاتىنە كرن:

- ئەو راناون جگە لەوہى كە جى ى ناۋى يا شتى ئەگرن، ئىشارەتەشيان پى ئەكرتە ناوہكە يا شتەكە (ئەمىن، 1960: 97).

- ئەو جەناقەن پىن كو جەى ناڤان ب ئاۋابەكى نىشانكرنى دگرن (ئامىدى، 1987: 237).

- ئەو جىناۋانەن كە شوپىنى كەسەكە يان شتەك لەناۋ رستەدا دەگرن و نىشانەشى پى دەكرتەوہ ناوہكە يان شتەكە و بە پى ى كەس و شت و ژمارە و دوورى و نىزىكى يەوہ دەگورپت و لەناۋ رستەدا وەكو ناۋىك ئەركى خۇ دەبىنپت (حسن، 1999: 63).

- ئەو جەناقەن، ئەوین ل جەى ناڤان بكاردەين و مروف ب تلا خۇ ئامائى بو دكەت (GENCAN, 2007: 306).

- ئەو جەناقەن، ئەوین كو نواندا ناڤەكى ب شىۋى ئامازە دكەن (UYGUR VE digەرleri, 2008: 155).

- ئامائى بو وان ناڤەن كو د ھەبوئىدا ھەين دكەن (DEMİR, 2013: 320).

ب مفا وەرگرتن ژ پىناسەن بو جەناقەن ئامائى ھاتىنە كرن، د قى قەكۆلپىدا پىناسە دى ب قى رەنگى ھىتە كرن:

جەناقەن ئامائى: ئەو جەناقەن، ئەوین كو ل جەى ناڤى كەسان يان تىشتەن كو دەينە ئامازەكرن بكاردەين، واتە ئەو ناڤەن كو جەناقە نواندا وان دكەن و ئامازە بو دەيتە كرن، دبىت ناڤى كەسان بىت و دىسا دبىت ناڤى تىشتان بىت.

د زمانى كوردىدا لدويف دويراتى و نىزىكىيى جەناقەن ئامائى دبنە دوو جۆر و ئەوین تايبەت ب قى گوڤەرىڤە ئەقەنە:

ئىك: جەناقەن بو نىزىكىيى بكاردەين ئەقەنە:

قى/ئەقى: بو تاكى نىر بكاردەيت.

قى/ئەقى: بو تاكى مى بكاردەيت.

قان/ئەقان: بو كۆمكرنى (نىر و مى) بكاردەيت

ئەقە: بو تاكى نىر و تاكى مى و كۆم (نىر و مى) بكاردەيت.

دوو: جەناقەن بو دويراتىيى بكاردەين ئەقەنە:

ۋيەھ/ئەۋيەھ: بو تاكى نىر بكاردەيت.

ۋاھ/ئەۋاھ: بو تاكى مى بكاردەيت.

ۋيئەھ/ئەۋيئەھ: بو كۆمكرنى (نىر و مى) بكاردەيت.

بو دياركرنا قان جەناقەن ل سەرى ھاتىنە دياركرن، مفا ژ قان ھەردوو ژىدەران ھاتىيە وەرگرتن: (ئامىدى، 1987: 237-241) و (عەلى و مونىب، 2016: 282).

قى تەوہرىدا ھندەك ژ وان زاراقەين د ناڤ پىزمانا زمانى كوردىدا ل جەى زاراقى جەناقى ئامائى بكارھاتىن، ھاتىنە دياركرن، پاشى ھندەك پىناسەين پىزمانقانىن كورد و بىانى بو جەناقى ئامائى ھاتىنە كرن و لدويفدا ئەو جەناقەن ئامائى پىن كو د زمانى كوردىدا- گوڤەرا بەھدىنى دەينە بكارھىنان، دى ھىنە دياركرن. تەوہرى دووى لايەنى پراكىكى يى قى قەكۆلپى بوڤقە دگريت، واتە ئەو ئەركە ھاتىنە دياركرن، ئەوین جەناقەن ئامائى دپستەيىدا دبىن. ل دوماھىيى گرنگرتن ئەنجام و پۆختە ب ھەردوو زمانىن عەرەبى و ئنگلىزى ھاتىنە دياركرن.

2. كورتىيەك لسەر بوچوونىن زمانقانان دەرپارەى جەناقەن ئامائى

د قى تەوہرىدا دى بەھسى جەناقەن ئامائى ب دىتنا ھندەك زمانقانين كورد ژ لايى زاراقەيڤە و ھندەك پىناسەين زمانقانين كورد و بىانى كەين، پىشتى ھىنگى ئەو جەناقەن ئامازەيى پىن كو دگوڤەرا بەھدىنىدا دەينە بكارھىنان، ب رىكا مفاوەرگرتنى ژ بوچوونين بەرى نوکە ھاتىنە دياركرن، دى ھىنە دياركرن.

1.2. كورتىيەك لسەر زاراقەين بو جەناقەن ئامائى د زمانى كوردىدا ھاتىنە بكارھىنان:

ژلى زاراقى جەناقى ئامائى، ئەق زاراقەزى د زمانى كوردىدا بكارھاتىنە:

زاراقى رانوى ئىشارى (ئەمىن، 1960: 97).

زاراقى جىناۋى نىشانە (كوردويف، 1982: 148) و (حسن، 1999: 63) و (خۇشناۋ، 2011: 44).

زاراقى جى نىۋى نىشانە (موكرىانى، 1986: 96).

زاراقى جەناقى نىشانكرنى (ئامىدى، 1987: 237) و (Mûrad, 2014: 110).

زاراقى رانواھەكانى ئامازەكرن (قادر، 2001: 84).

زاراقى بەرناقەن نىشاندان (كورد، 2008: 77).

زاراقى جىناقەن نىشانى (cînavên nîşanî) (YILDIRIM, 2012: 234) و (BARAN, 2012: 92).

زاراقى جىناقەن شانىدانى (cînavkên şanîdanê) (TAŞ, 2013: 120).

زاراقى جىناقە نىشانە (خورشيد، 2013: 55).

د قى قەكۆلپىدا زاراقى جەناقەن ئامائى ھاتىيە پەسەندكرن چونكە ب دىتنا مە ژ ھەمى زاراقەن دىتر گونجاي ترە.

2.2. پىناسەيا جەناقەن ئامائى:

پرانىيا پىناسەين بو جەناقەن ئامائى ھاتىنە كرن، جەخت لسەر وى چەندى كرىيە كو ئەو جەناقەن پىن كو ل جەى ناڤى دەينە بكارھىنان

3. ئه رکیښ جهناقین ئاماژی د رسته یا زمانی کوریدا -

گوٺه را به هدینی

د فی ٺه کولینیدا و لدویف ریبارا ئه رکی، ئه و ئه رکه هاتینه دیارکرن، ئه وین کو جهناقین ئاماژی د ناٺ رسته ییدا دبینن. دهرباره دیارکرن ئه رکان، مفا ژ ئه رکیښ د ناٺ ریژمانا که ٺن و نویدا هاتینه دیارکرن، هاتیبه وهرگرتن. ئه و ئه رکه ژی ئه ٺه نه: (بکه، نیهاد، جیگری بکه ری، به رکاری راسته وخو، به رکاری نه راسته وخو، ته و اوکهری کاری بیٺیز و هه ردو ئه رکیښ (دیارکهر، دیارکری) نه هاتینه دیارکرن، چونکه ئه و هه ردو زاراشه گریدا ب پیکه اتنا گری و به رفه هرکنا و ٺه نه. ئه ٺه ئه رکه دی لسه جهناقین ئاماژی ئه وین کو د ته وهری ئیکیدا هاتین و لدویف ریژبه ندیا بو هاتیبه کرن، پراکتیک که یښ، واته لدویف دویراتی و نیژیکیی د ته وهری ئیکیدا هاتینه پارقه کرن. دیسا فهره دیارکیم کو جهناقین ئاماژی نه شین ب ئه رکی ته مامکه ری کاری به یز رابین.

1.3. ئه رکیښ جهناقین بو نیژیکیی بکاردهین.

جهناقین (فی/ئه فی) و (فی/ئه فی) و (فان/ئه فان): ئه رکیښ فان جهناقان دی لگه ل ئیک دیارکهرین، چونکه هه می پیکه هه مان ئه رکیښ ل خواری دبینن، جیاوازییا وان ئه وه کو (فی/ئه فی) بو نیژی تاک بکاردهیت و (فی/ئه فی) بو مییی تاک و (فان/ئه فان) بو نیرو میین کوم بکاردهین.

بکه: ئه ٺه جهناقه ب فی رهنگی دبنه بکه، لگه ل کاری بوریی تیپه ر، ئه ٺه جفا چ (پووت/ساده)، به رده وام، دویرو و ته مام) ین راگه هاندنی بن یانژی بوریی تیپه ری دانانی (پووت/ساده)، ته مام) بن. ئه گهری وهرگرتنا فی ئه رکی ئه وه چونکه ل جهی نافه کی بکاردهین و ئه و ناٺه ژی د دوخی تیان (ته وانگه) دایه. بو نمونه:

ئه فی ئه ز گه هاندم. (لگه ل کاری بوریی پووتی راگه هاندنی)

ئه فی ئه ز دگه هاندم. (لگه ل کاری بوریی به رده وامی راگه هاندنی)

ئه فی ئه ز گه هاندبوم. (لگه ل کاری بوریی دویری راگه هاندنی)

ئه فی ئه ز گه هاندیمه. (لگه ل کاری بوریی ته مامی راگه هاندنی)

ئه فان ئه ز گه هاندبام. (لگه ل کاری بوریی پووتی دانانی)

ئه فی تو گه هاندبی. (لگه ل کاری بوریی ته مامی دانانی)

نیهاد: جهناقین (فی/ئه فی) و (فی/ئه فی) و (فان/ئه فان) ئه رکی نیهادی نابینن چونکه ل جهی نافه کی بکاردهین و ئه و ناٺه نه شیت بهیته ته واندن، واته مورفیمین دوخی تیان وهرناگرن.

جیگری بکه ری: جهناقین (فی/ئه فی) و (فی/ئه فی) و (فان/ئه فان) ئه رکی جیگری بکه ری نابینن چونکه ئه و نافین دبنه جیگری بکه ری، مورفیمین دوخی تیان وهرناگرن.

به رکاری راسته وخو: ئه ٺه جهناقه (فی/ئه فی) و (فی/ئه فی) و (فان/ئه فان) لگه ل کاری تیپه ر د تافین نهو و دهیت و تافی دهیتی د تافی بوریی راگه هاندنیدا و تافی دهیتی دانانی و دیسا لگه ل

کاری تیپه ری فه رمانی ئه رکی به رکاری راسته وخو دبینن چونکه د فی حاله تیدا دشین مورفیمین دوخی تیان وهرگرن. بو نمونه:

ئه ز ئه فی دنیاسم. (لگه ل تافی نهو یی راگه هاندنی)

تو دی **ئه فی** لگه ل خو بی. (لگه ل کاری دهیتی راگه هاندنی)

ئه ز دا ئه فان گه هینم. (لگه ل کاری تافی دهیتی د تافی بوریی راگه هاندنیدا)

تو **ئه فی** بنیاسی، ... . (لگه ل کاری دهیتی دانانی)

تو **ئه فان** بگه هینه پارکی. (لگه ل ریژه یا فه رمانی)

به رکاری نه راسته وخو: جهناقین (فی/ئه فی) و (فی/ئه فی) و (فان/ئه فان) دبنه به رکاری نه راسته وخو، ئه گه ر کاری تیپه ر یان تیپه ری راگه هاندنی یان دانانی بیت (ئه جفا د چ تافدا بیت) یان کاری تیپه ر یان تیپه ری فه رمانی بیت.

من تو **ئه فی** جودانه کری. (لگه ل کاری تیپه ری راگه هاندنی)

ئه ز ئه فی زیره کترم. (لگه ل کاری بیٺیزی تیپه ری راگه هاندنی)

ئه ز دا ئه فی زیره کتریم. (لگه ل کاری بیٺیزی تیپه ری راگه هاندنی)

من تو **ئه فان** ژینه گرتبای، ... . (لگه ل کاری تیپه ری دانانی)

تو **ئه فان** به یز تریبای، ... . (لگه ل کاری بیٺیزی تیپه ری دانانی)

تو فیقی **ئه فی** بکه. (لگه ل کاری تیپه ری ریژه یا فه رمانی)

تو **ئه فی** به یز تریبه. (لگه ل کاری بیٺیزی تیپه ری ریژه یا فه رمانی)

ته و اوکهری کاری بیٺیز: ئه ٺه جهناقه (فی/ئه فی) و (فی/ئه فی) و (فان/ئه فان) لگه ل کارین بیٺیز د ریژه یین راگه هاندن و دانانیدا دشین ئه رکی ته و اوکهری کاری بیٺیز ببینن، ئه گه رژی ئه وه کول جهی نافه کی بکاردهین و ئه و ناٺه د دوخی تیاندا یه. بو نمونه:

ئه و په رتوکه **بوئه فی** یه. (لگه ل کاری بیٺیز د ریژه یا راگه هاندنیدا)

ئه و شه ربه تا خو ش بو **ئه فان** بوو. (لگه ل کاری بیٺیز د ریژه یا راگه هاندنیدا)

ئه و دیاریبه **بوئه فی** با، ... . (لگه ل کاری بیٺیز د ریژه یا دانانیدا)

جهناقی ئه ٺه: ئه ٺه جهناقه بو تاکی نیر و تاکی می و کومکرنا (نیر و می) یین نیژیک بکاردهیت. ئه رکیښ وی ئه ٺه نه:

بکه: ئه ٺه جهناقه لگه ل کاری تیپه ر و تیپه ری د تافین نهو و دهیتین راگه هاندنیدا و لگه ل کارین د تافی دهیتی د تافی بوریی راگه هاندنیدا و دیسا کاری تیپه ری د تافین بوریی پووت و ته مامین دانانی و تیپه ر و تیپه ری دهیتی دانانیدا ئه رکی بکه ری دبینیت، چونکه جهناق د فی ئه رکیدا دوخی راسته وخو وهردگرت. بو نمونه:

ئه ٺه گه له ک خواری د خوڻ. (لگه ل کاری تیپه ری تافی نهو یی راگه هاندنی)

ئه ٺه دی من گه هینن. (لگه ل کاری تیپه ری تافی دهیتی راگه هاندنی)

بہرکاری راسته و خو: ئەڤ جھناڤه لگه ل کارئ تیپه پ د تافین بوری و (تافی نهۆ بتنی لگه ره گئی چاوگئی قیان) یین راگه هاندنی و تافی بوری دانانیدا ئەرکی بهرکاری راسته و خو دبینیت چونکه د شان تافاندا جھناڤی ئاماژی ل جهی نافه کی بکارهاتیه و ئەو نافه ژی د دۆخی راسته و خودایه. بۆ نمونه:

وی دوهی ئەڤه نه نیاسی. (لگه ل کارئ بوری پووتی راگه هاندنی) وی ئەڤه نه نیاسی. (لگه ل کارئ بوری بهرده وامی راگه هاندنی) من هیشتا ئەڤه نه نیاسییه. (لگه ل کارئ بوری ته مامی راگه هاندنی)

من دوهی ئەڤه دیتوو. (لگه ل کارئ بوری دوی راگه هاندنی) من ئەڤه دقین. (لگه ل کارئ نهۆ بی راگه هاندنی)

دوهی ته ئەڤه کرییا، ... (لگه ل کارئ بوری پووتی دانانی) وی ئەڤه کریین، ... (لگه ل کارئ بوری ته مامی دانانی)

بهرکاری نه راسته و خو: جھناڤی (ئەڤه) ئەرکی بهرکاری نه راسته و خو نابینیت چونکه ئامراز لگه ل فی جھناڤی ب فی شیوهی (ژ ئەڤه) بکارناهیت، واته نه شیت بکه قیته د دۆخی تیاندا، ب شیوهیه کی دیتەر مؤرفیمین دۆخی تیان لگه ل فی جھناڤی د فی ئەرکیا بکارناهین.

ته و اوکهری کارئ بیپهیز: ئەڤ جھناڤه لگه ل کارئ بیپهیز د پیزه یین راگه هاندن (تافی بوری و نهۆ و دهیت) و دانانیدا و د تافین (بوری و دهیت) دا دشین ئەرکی ته و اوکهری راسته و خو ببینن. بۆ نمونه: ئەو په رتووکه ئەڤه بوو. (لگه ل کارئ بیپهیز د پیزه یا راگه هاندنیدا) سوبه هی ژی دئ خوارنا وه ئەڤه بیت، ... (لگه ل کارئ بیپهیز د پیزه یا راگه هاندنیدا)

ئەو مرؤڤ ئەڤه یه. (لگه ل کارئ بیپهیز د پیزه یا راگه هاندنیدا) ئەو ترۆمبیله ئەڤه بیت، ... (لگه ل کارئ بیپهیز د پیزه یا دانانیدا)

مالا مه ئەڤه با، ... (لگه ل کارئ بیپهیز د پیزه یا دانانیدا) د ئاخفتنا رۆژانه دا، جھناڤین ئاماژی یین نیزیك لدویف ئەکسنستین جودا جودا یین فی گۆڤه ری کیم ب شان فورمان ژی (ئەڤه قیهه، ئەڤه قاهه، ئەڤه قینهه/ئەڤه قیتتهه/ئەڤه قیدهه) دهر دکه فن و ئەوین د فی قه کۆلینیدا من پشتبه ستن لسه کری، تایه تن ب زمانئ نقیسینقه د فی گۆڤه رییدا.

2.3. ئەرکین جھناڤین بۆ دویراتییی بکار دهین ئەڤه نه:

جھناڤین (وییه/ئەوییه) و (واهه/ئەواهه) و (وینهه/ئەوینهه): ئەرکین ئەڤان جھناڤان دئ لگه ل ئیک دیارکه یین، چونکه هه می هه مان ئەرکین ل خوارئ دبینن، جیاوازییا وان ئەوه کو(وییه/ئەوییه) بۆ نیئرئ تاک بکار دهیت و (واهه/ئەواهه) بۆ مییی تاک و (وینهه/ئەوینهه) بۆ نیئر و مییین کۆم بکار دهیت.

سوبه هی ئەڤه دئ چیت. (لگه ل کارئ تیپه پهرئ تافی دهیتئ راگه هاندنی)

ئەڤه دا خوارنی خۆت. (لگه ل کارئ تیپه پهرئ تافی دهیتئ د تافی بوری راگه هاندنیدا)

ئەڤه دا هینه ویری. (لگه ل کارئ تیپه پهرئ تافی دهیتئ د تافی بوری راگه هاندنیدا)

ئەڤه هاتبانه ویری، ... (لگه ل کارئ تیپه پهرئ تافی بوری پووتی دانانی)

ئەڤه چوبونه ویری، ... (لگه ل کارئ تیپه پهرئ تافی بوری ته مامی دانانی)

سوبه هی ئەڤه من بگه هینن، ... (لگه ل کارئ تیپه پهرئ تافی دهیتئ دانانی)

سوبه هی ئەڤه بچن، ... (لگه ل کارئ تیپه پهرئ تافی دهیتئ دانانی)

نیهاد: د پیزمانا که فندا ئەڤ ئەرکه بتنی لگه ل کارئ بیپهیز دهیت و ب فی یه کی ژ بکه ری دهیته جودا کرن.

ئەڤ جھناڤه لگه ل کارئ بیپهیز د هه ردوو پیزه یین راگه هاندن و دانانیدا ئەرکی نیهادی دبینیت. بۆ نمونه:

ئەڤه جوامیربوو. (لگه ل کارئ بیپهیز د پیزه یا راگه هاندنیدا)

ئەڤه خاتینه. (لگه ل کارئ بیپهیز د پیزه یا راگه هاندنیدا)

ئەڤه بهیزیان، ... (لگه ل کارئ بیپهیز د پیزه یا دانانیدا)

ئەڤه بهیزین، ... (لگه ل کارئ بیپهیز د پیزه یا دانانیدا)

جیگری بکه ری: ئەڤ ئەرکه تایبه ته ب پیزمانا که فنگه. جھناڤی (ئەڤه) لگه ل تافین بوری و نهۆ و دهیتئ پیزه یا راگه هاندنی و تافین بوری و دهیت یین دانانی دشیت ب فی ئەرکی راببیت، چونکه د دۆخی راسته و خودایه. بۆ نمونه:

ئەڤه نه هاته گرتن. (لگه ل کارئ بوری پووتی راگه هاندنی)

ئەڤه هاتینه گرتن. (لگه ل کارئ بوری ته مامی راگه هاندنی)

ئەڤه دوو جاران هاتبونه گرتن. (لگه ل کارئ بوری دوی راگه هاندنی)

ئەڤه زۆر دهاتنه ئیشاندن. (لگه ل کارئ بوری بهرده وامی راگه هاندنی)

ئەڤه دهیته ئیشاندن. (لگه ل کارئ نهۆی راگه هاندنی)

ئەڤه دئ هینه خه لاتکرن. (لگه ل کارئ دهیتئ راگه هاندنی)

ئەڤه دا هینه خه لاتکرن. (لگه ل کارئ تافی دهیتئ د تافی بوری راگه هاندنیدا)

ئەڤه هاتبا ئیشاندن، ... (لگه ل کارئ بوری پووتی دانانی)

ئەڤه هاتبانه ئافدان، ... (لگه ل کارئ بوری ته مامی دانانی)

ئەڤه بهینه ئافدان، ... (لگه ل کارئ دهیتئ دانانی)

بوری و دھیت یین دانانی دشین ب فی ئه رکی رابین، لگه ل تافی بوری د شیوی راسسته وخو و لگه ل نه بوری دشوی تیاندانه. بۆ نمونه:

ئەویه نه هاته گرتن. (لگه ل کاری بوریی پوتی راکه هاندنی)

ئەواهه هاتیبه گرتن. (لگه ل کاری بوریی ته مامی راکه هاندنی)

ئەوینه هاتبونه گرتن. (لگه ل کاری بوریی دویری راکه هاندنی)

ئەویه دهاته ئیشاندن. (لگه ل کاری بوریی بهرده وامی راکه هاندنی)

ئەویه دهیته ئیشاندن. (لگه ل کاری نهوی راکه هاندنی)

ئەوینه دی هینه خه لاتکرن. (لگه ل کاری دهیته راکه هاندنی)

ئەویه دا هیته خه لاتکرن. (لگه ل کاری تافی دهیته د تافی بوریی

راکه هاندنی)

ئەواهه هاتبا خه لاتکرن، ... (لگه ل کاری بوریی پوتی دانانی)

ئەوینه نه هاتبه ئاقدان، ... (لگه ل کاری بوریی ته مامی دانانی)

ئەواهه بهیته خه لاتکرن، ... (لگه ل کاری دهیته دانانی)

به رکاری راسسته وخو: جهناقین (ویه/ئویه) و (واهه/ئواهه) و

(وینه/ئوینه) لگه ل تافین بوری و تافی نهو و تافی دهیته ریژه یا

راکه هاندنی و تافی دهیته د تافی بوریی راکه هاندنی و تافین

بوری و دهیته دانانی و دیسا لگه ل کاری تپه ری فه رمانی ئه رکی

به رکاری راسسته وخو دبین، ئه گه رژی ئه وه کو ئه هه جهناق ل جهی

ناقه کی دهیته و کاری وی رستی د تافی بوریی پیدقیه د دۆخی

راسسته وخو د بیت و د تافین نهو و دهیته پیدقیه د دۆخی تیاندان

بیت. بۆ نمونه:

من ئەویه ژنگرت. (لگه ل بوریی پوتی راکه هاندنی)

من ئەوینه ژنه گرتبون. (لگه ل کاری بوریی دویری راکه هاندنی)

من ئەواهه ژنگرتیه. (لگه ل کاری بوریی ته مامی راکه هاندنی)

من ئەوینه نه دنیا سین. (لگه ل کاری بوریی بهرده وامی راکه هاندنی)

ئەز ئەویه نانیاسم. (لگه ل کاری نهوی راکه هاندنی)

تو دی ئەواهه لگه ل خو بی. (لگه ل کاری دهیته راکه هاندنی)

ئەز دا ئەویه گه هینم. (لگه ل کاری تافی دهیته د تافی بوریی

راکه هاندنی)

ته ئەویه ژنگرتبا، ... (لگه ل کاری بوریی پوتی دانانی)

ته ئەواهه ژنگرتبیت، ... (لگه ل کاری بوریی ته مامی دانانی)

تو ئەوینه بهیلی، ... (لگه ل کاری دهیته دانانی)

تو ئەوینه لگه ل خو ببه. (لگه ل کاری ریژه یا فه رمانی)

به رکاری نه راسسته وخو: ئه هه جهناق (ویه/ئویه) و (واهه/ئواهه) و

(واهه/ئواهه) و (وینه/ئوینه) دبنه به رکاری نه راسسته وخو، ئه گه ر

کاری تپه ری یان تپه په ری راکه هاندنی یان دانانی بیت (ئه هه چ د

تافی بوری یان نهو یانزی دهیته) بیت یان د ریژه یا فه رمانی بیت.

من فیقی ژ ئەویه کپی. (لگه ل کاری تپه ری راکه هاندنی)

بکه ر: ئه هه جهناق (ویه/ئویه) و (واهه/ئواهه) و (وینه/ئوینه)

لگه ل کاری بوریی تپه ری و تپه په ری، ئه هه چ (پوت/ساده)،

به رده وام، دویر و ته مام) یان راکه هاندنی بن یان تافی دهیته د تافی

بوریی راکه هاندنی بیت یان تافین نهو و دهیته راکه هاندنی یانزی

لگه ل بوریی تپه ری و تپه په ری دانانی (پوت/ساده)، ته مام) بن

یانزی تافی دهیته دانانی ئه رکی بکه ری دبین، ئه گه ری وه رگرتنا

فی ئه رکی ئه وه چونکه ل جهی ناقه کی بکاردهین و ئه و ناقه ژی د

دۆخی تیان (ته وانگه) دایه. بۆ نمونه:

ئەویه ئەز هاندام. (لگه ل کاری بوریی پوتی راکه هاندنی)

ئەویه چوو. (لگه ل کاری بوریی پوتی راکه هاندنی)

ئەواهه ئەز هاندایمه. (لگه ل کاری بوریی ته مامی راکه هاندنی)

ئەواهه چوو. (لگه ل کاری بوریی ته مامی راکه هاندنی)

ئەویه ئەز هاندام. (لگه ل کاری بوریی بهرده وامی راکه هاندنی)

ئەویه دچوو. (لگه ل کاری بوریی بهرده وامی راکه هاندنی)

ئەوینه ئەز هاندا بوم. (لگه ل کاری بوریی دویری راکه هاندنی)

ئەوینه چوو بون. (لگه ل کاری بوریی دویری راکه هاندنی)

ئەویه دا من گه هینیت. (لگه ل کاری تافی دهیته د تافی بوریی

راکه هاندنی)

ئەویه دا چیت. (لگه ل کاری تافی دهیته د تافی بوریی

راکه هاندنی)

ئەویه من هاندت. (لگه ل کاری نهوی راکه هاندنی)

ئەویه دچیت. (لگه ل کاری نهوی راکه هاندنی)

ئەویه دی من گه هینیت. (لگه ل کاری دهیته یی راکه هاندنی)

ئەویه دی چیت. (لگه ل کاری دهیته یی راکه هاندنی)

ئەواهه ئەز نیاسیام، ... (لگه ل کاری بوریی پوتی دانانی)

ئەواهه چووبا، ... (لگه ل کاری بوریی پوتی دانانی)

ئەویه ئەز دیتبم، ... (لگه ل کاری بوریی ته مامی دانانی)

ئەویه چوو بیت، ... (لگه ل کاری بوریی ته مامی دانانی)

ئەواهه من لگه ل ته ببینیت، ... (لگه ل کاری دهیته یی دانانی)

ئەواهه بچیت، ... (لگه ل کاری دهیته یی دانانی)

نیهاد: جهناقین (ویه/ئویه) و (واهه/ئواهه) و (وینه/ئوینه)

لگه ل کاری بیهیز د هه ردوو ریژه یین راکه هاندن و دانانیدا دشین ب

ئه رکی نیهادی رابین. بۆ نمونه:

ئەویه یی زیره که. (لگه ل کاری بیهیز د ریژه یا راکه هاندنی)

ئەواهه یا بیهیز. (لگه ل کاری بیهیز د ریژه یا راکه هاندنی)

ئەوینه بهیزبان، ... (لگه ل کاری بیهیز د ریژه یا دانانیدا)

ئەواهه یا باش بیت، ... (لگه ل کاری بیهیز د ریژه یا دانانیدا)

جیگری بکه ری: ئه هه جهناق (ویه/ئویه) و (واهه/ئواهه) و

(وینه/ئوینه) لگه ل تافین بوری و نهو و دهیته ریژه یا

راکه هاندنی و تافی دهیته د تافی بوریی راکه هاندنی و تافین

خورشید، غازی عه‌لی. (2013). رێزمانا فه‌رمی. چاپخانه‌ی سه‌رده‌م. سلێمانی.

خۆشناو، نه‌ریمان عه‌بدوللا. (2011). رێزمانی کوردی. چاپی سییه‌م. چاپخانه‌ی پۆژه‌لات. هه‌ولێر.

عه‌لی، شێرزاد سه‌بری، و مونیب، ئاراز. (2016). وشه‌سازی. ده‌زگه‌هی نالبه‌ند. ده‌وک.

قادر، عادل ره‌شید. (2001). توخ له‌ زمانی کوردیدا. نامه‌ی ماسته‌ر. کۆلیجی زمان. زانکۆی سلێمانی.

کورد، ره‌شید. (2008). رێزمانا زمانی کورمانجی. فه‌گوه‌زاتن ژ ئه‌لفابییا لاتینی (ئیسماعیل تاها شاهین). چاپخانه‌ی خانی. ده‌وک.

کوردویف، ک.ک. (1982). رێزمانی کوردی (به‌که‌ره‌سته‌ی دیالیکتی کورمانجی و سۆرانی). وه‌رگێرانی: د. کوردستان موکریان، مطبعة الأديب البغدادي، به‌غدا.

موکریان، کوردستان. (1986). سینتاکسی رسته‌ی ساده له‌ زمانی کوردی دا. دار الحریة للطباعة. به‌غدا.

BARAN, Bahoz. (2012). Rêzimana Kurmancî. Belki Basın Yayın Dağıtım. Diyarbakır.

TAŞ, Çetîn (2013) WANEYÊN RÊZÎMAN Û RASTNÎVÎSA KURMANCÎ. çapa duyemîn. Berdan Matbaası. Topkapı. İstanbul.

AKTUĞ, Halil. (2013). Gramera Kurdî. Berdan Matbaası. Topkapı. İstanbul.

CIWAN, Mûrad. (2014). Rêzmana Kurdî bi şirovekirna Tirkî. Zekisan. Matbaa. Yenişehir. Diyarbakır.

2.5 ب زمانی تورکی:

UYGUR, Ceyhun Vedat ve diğerleri. (2008). Üniversiteler için TÜRK DİLİ YAZILI VE

SÖZLÜ ANLATIM. Berdan Matbaacılık. Topkapı. İstanbul.

YILDIRIM, Kadri. (2012). KÜRTÇE DİLBİLGİSİ. 2. Baskı, Berdan Matbaacılık,

Davupaşa cad. . Topkapı. İstanbul.

GENCAN, Tahir Nejat. (2013). DİLBİLGİSİ. Özkan Matbaacılık Gazetecilik san. Ve Tic

Ltd Şti. Kızılay. Ankara.

DEMİR, Tufan. (2013). TÜRKÇE DİLBİLGİSİ. 3. Baskı. Kurmay Yayın Dağıtım. Kızılay. Ankara.

ئه‌ز ژ ئه‌واهه زیره‌کتر بوم. (لگه‌ل کارێ بیهێزێ تینه‌په‌رێ راگه‌هاندنێ)

ئه‌ز دا تستان ژ ئه‌ویه‌هه‌ کرم. (لگه‌ل کارێ تافی ده‌یتێ د تافی بوریی راگه‌هاندنێدا)

من تو ژ ئه‌ویه‌هه‌ ژینه‌گرتبای، ... (لگه‌ل کارێ تیه‌په‌رێ دانانی)

تو ژ ئه‌واهه‌ باشتربای، ... (لگه‌ل کارێ بیهێزێ تینه‌په‌رێ دانانی)

تو تستان ژ ئه‌ویه‌هه‌ بکه‌ر. (لگه‌ل کارێ پێژه‌یا فه‌رمانی)

ته‌واوکه‌رێ کارێ بیهێز: جه‌ناقین (ویه‌هه‌/ئه‌ویه‌هه‌) و (واهه‌/ئه‌واهه‌) و (ویه‌هه‌/ئه‌ویه‌هه‌) لگه‌ل کارین بیهێز د پێژه‌یین راگه‌هاندن و دانانیدا دشین ئه‌رکی ته‌واوکه‌رێ نه‌پاسته‌وخۆ یی کارێ بیهێز ببینن، ئه‌گه‌ر ژ ئه‌وه‌ کول جه‌ی نافه‌کی بکارده‌یتن و ئه‌و نافه‌ د دۆخی تیاندايه‌. بۆ نمونه‌:

ئه‌ه‌ تپومبێله‌ بۆ ئه‌ویه‌هه‌ یه‌. (لگه‌ل کارێ بیهێز د پێژه‌یا راگه‌هاندنێدا)

ئه‌و دیارییه‌ بۆ ئه‌واهه‌ بوو. (لگه‌ل کارێ بیهێز د پێژه‌یا راگه‌هاندنێدا)

ئه‌ه‌ بۆ ئه‌ویه‌هه‌ بیت، ... (لگه‌ل کارێ بیهێز د پێژه‌یا دانانیدا)

ئه‌و خوارنه‌ بۆ ئه‌ویه‌هه‌ با، ... (لگه‌ل کارێ بیهێز د پێژه‌یا دانانیدا)

4. ئه‌نجام

- 1- جه‌ناقین ئاماژێ نه‌شین بینه‌ ته‌مامکه‌رین کارێ به‌یز.
- 2- ئه‌رکین کو جه‌ناقین ئاماژێ د رسته‌یا زمانی کوردیدا - گوڤه‌را به‌هدینی دبینن ئه‌ه‌ه‌: (بکه‌ر، نه‌هاد، جیگرێ بکه‌ری، به‌رکارێ پاسته‌وخۆ، به‌رکارێ نه‌پاسته‌وخۆ، ته‌واوکه‌رێ کارێ بیهێز).

3- جه‌ناقین ئاماژێ (فی/ئه‌فی) و (فی/ئه‌فی) و (فان/ئه‌فان) نه‌شین هه‌ردوو ئه‌رکین (نه‌هاد و جیگرێ بکه‌ری) ژ وان ئه‌رکین هاتینه‌ دیارکرن ببینن و جه‌ناقێ (ئه‌ه‌ه‌) نه‌شیت ئه‌رکی به‌رکارێ نه‌پاسته‌وخۆ ببینیت.

4- جه‌ناقین (ویه‌هه‌/ئه‌ویه‌هه‌) و (واهه‌/ئه‌واهه‌) و (ویه‌هه‌/ئه‌ویه‌هه‌) دشین هه‌می ئه‌رکین هاتینه‌ دیارکرن ببینن.

5. لیستا ژێده‌ران

1.5 ب زمانی کوردی:

ئامیدی، صادق به‌ه‌ الدین. (1987). رێزمانا کوردی - کورمانجی یا ژوری و ژیری یا هه‌قه‌رکی. دار الشؤون الثقافية العامة، به‌غدا.

ئه‌مین، نوری عه‌لی. (1960). رێزمانی کوردی. چاپخانه‌ی کامه‌ران. سلێمانی.

حسن، عبدالستار فتاح. (1999). رێزمانی کوردی. چاپخانه‌ی خه‌بات. ده‌وک.

وظائف ضمائر الاشارة في جملة اللغة الكوردية – اللهجة البهدينية المحلية

الخلاصة:

حاولنا في هذا البحث ان نبين وظائف ضمائر الاشارة في الجملة المستخدمة في اللغة الكوردية – اللهجة البهدينية المحلية. المقصود بضمائر الاشارة، هي تلك الضمائر التي تستخدم لغرض الاشارة في مكان اسم الاشخاص او الاشياء بمساعدة اعضاء جسم الانسان (اصبع، يد، حاجب و...الخ). واثناء التطبيق العملي سيتضح الغرض بصورة اكثر، الاسم الذي يمثله ضمير الاشارة اما يكون قريب او بعيد. هذا البحث يتضمن الجانبين النظري والتطبيقي، في الجانب النظري اضافة الى مصطلح الضمائر الاشارية، اشرنا الى بعض المصطلحات الاخرى التي استخدمها اللغويون والنحويون في قواعد اللغة الكوردية. في نفس المسار تم تقديم بعض التعاريف لضمائر الاشارة، ومن ثم اوردنا اهم الضمائر التي تستخدم في اللهجة البهدينية. في الجانب التطبيقي لهذا البحث بينا الوظائف التي تؤديها ضمائر الاشارة في الجملة، تلك الوظائف هي: (فاعل، مبتدأ، نائب الفاعل، مفعول به المباشر، مفعول به غير المباشر، مفعول به غير المباشر، ضمير الاشارة، الكلمات الدالة: هذا، هذه، هؤلاء، ذلك، تلك، اولئك، فاعل، مبتدأ، نائب الفاعل، مفعول به المباشر، مفعول به غير المباشر، ضمير الاشارة، تكلمة الخبر.

The Functions of the Demonstrative Pronouns in the Sentences of the Kurdish- Bahdini Local Dialect

Abstract

The study shows the functions of the demonstrative pronouns in the Kurdish sentences which are used in the Bahdini local dialect. The aim of using the demonstrative pronouns is to refer to people or things without mentioning their names. Those pronouns are used with the help of specific parts of the body such as; fingers, hands, eyebrows, etc. When we use or move a part of our body to refer to a person or a thing, the demonstrative pronouns can be easily identified. They are mainly used to refer to something which is either near or far from us.

The research has a theoretical part and a practical part. In the theoretical part, except for the demonstrative pronouns, grammarians used different terms to refer to demonstrative pronouns, after that, they had been defined by grammarians. Besides, in this part, the demonstrative pronouns are being precisely shown in the sentences of the Kurdish Bahdini local dialect.

By contrast, the practical part of the study presents the fundamental functions of the demonstrative pronouns in the sentences, these functions are; subject, direct object, indirect object and the complement of the verb.

Finally, the research concludes that demonstrative pronouns can have various functions.

Keywords: this, these, that, those, subject, direct object, indirect object, the complement of the verb, demonstrative pronouns.